

skej demokracie, keď sa grécky rod rozkladal.“ Žiadalo by sa tiež presne rozlišovať dve obdobia formovania sa štátu v gréckych dejinách, a to na Kraté od 2. tisícročia pr. n. l. a potom v 8.—6. stor, pr. n. l. v maloázijských gréckych mestách a na vlastnej gréckej pevnine. Nesprávne je tiež tvrdenie, že u Grékov jestvovali naivné legendy o božských tvorcach sveta (s. 165), pretože u Grékov o stvorení sveta niektorým bohom alebo bohmi nikto nehovoril. Nemožno tiež tvrdiť, že podľa Herakleita „duša človeka je jeho charakter“ (s. 164). Podobne sotva možno hovoriť o Anaxagorom „nadsvetovom Rozume“.

V rade gréckych ateistov chýbajú niektoré významné mená, ako Ferekydes zo Syru, Hippon zo Samu, Diogenes z Apolónie, Melissos, Trasymachos a Theodoros z Kyrenaiky. U posledného sa stretávame už s tvrdením, že úlohou náboženstva je udržať ľudí v poslušnosti. Je nepochybné, že grécky ateizmus by si vyžadoval osobitné a podrobné rozpracovanie.

Osobitný zoznam hlavnej literatúry v dobrom výbere urobí iste dobré služby tomu, kto bude chcieť podrobnejšie študovať niektoré problémy, ako zasa pripojený register uľahčuje hľadanie jednotlivých vecí v knihe.

J. Špaňár

Franciscus Novotný, *Platonis Epinomis commentariis illustrata*. Pragae 1960 (ČSAV), 254 strán.

Nestor českých klasických filológov, bývalý profesor brnenskej filozofickej fakulty, František Novotný, ktorý sa v budúcom roku dožije 80 rokov, známy prekladateľ Platónových dialógov (preložil všetky s výnimkou Zákonov) a autor trojväzkového diela o Platónovi, vydal v ČSAV latinsky napísané komentované vydanie Platónovej Epinomidy.

Dialóg Epinomis (doslova dodatok k Zákonom), dielo veľmi významné a veľmi záhadné, vyznačujúce sa mnohými vecnými nezrovnalosťami a nepresnosťami, priraduje sa svojim obsahom a najmä úvodnými slovami k Platónovým Zákonom a rieši v nich nadhodenú, riešenú, ale nedoriešenú otázku, ako totiž majú byť vychovávaní a pripravovaní na svoju funkciu v štáte členovia tzv. „nočného zhromaždenia“. Tzv. „nočné zhromaždenie“ v Platónových Zákonoch je názov pre najvyššiu štátnu radu, ktorá rokuje každý deň od večera až do východu Slnka o zákonoch vlastnej obce

i cudzích obcí a má bdieť nad nezmeniteľnou pevnosťou daných zákonov.

V Epinomide vedú rozhovor tí istí traja muži ako v Platónových Zákonoch; rozprávajú sa o pojme múdrosti (frónésis) a o tom, na základe akého učenia sa človek môže stať múdrom. Aj keď jeden z diskutujúcich vyslovene podotýka, že touto rozpravou sa má doplniť predchádzajúca rozprava o zákonoch, predsa sa tu nehovorí o potrebnej múdrosti členov „nočného zhromaždenia“, ale o tom, na základe akého učenia sa človek môže stať múdrom. Aj postup myšlienok je dosť zložitý, pretože sa tu preplietajú dve myšlienkové pásma, jednak múdrosť matematickej astronómie, jednak ľudské šťastie ako výsledok zbožnej mravnosti, ktoré však sú i na začiatku i na konci medzi sebou spojené.

Podľa tohto Platónovho dialógu je to značnosť čísla, ktorú dal boh ľudstvu, aby sa zachránilo. Keby človek nepoznal číslo, nemohol by o ničom podať vedecký výklad (logos), a preto by ani nemal múdrosť, ktorá je najdôležitejšou časťou ľudskej múdrosti, nebol by dokonale dobrý a nemohol by byť šťastný. Ako vidieť z tohto dialógu, ako aj z niektorých iných, ktoré ho časovo predchádzali, dochádza u Platóna na sklonku jeho života k ešte tesnejšiemu zblíženiu s pytagorejským idealizmom; mystika ideí sa spája s mystikou čísel a objektívny idealizmus úplne prechádza do nábožensko-mystického učenia. A tak sa tu popri známych už myšlienkach z jeho prvých dialógov, že duša je staršia (t. j. prvotnejšia) než telo, že je príčinou celého sveta, objavujú už vyslovene náboženské myšlienky, že len málo ľudí je šťastných na tomto svete, ale že je krásna nádej, že človek môže dosiahnuť šťastie po smrti.

Pre vecné odchýlky od výkladov podaných v iných dielach (napr. uznávanie 5 základných elementov — oheň, vzduch, voda, zem a éter), ako aj pre štylistickú odlišnosť od štýlu vrcholného umenia Platónovho niektorí autori pokladali tento dialóg už v staroveku za neplatónsky, konkrétne za dielo Filipa z Opunta, Platónovho žiaka. Tento názor sa do značnej miery rozšíril aj medzi novovekými bádateľmi, hoci mnohí ho pokladajú za Platónovo dielo, a to za Platónov dodatok k Zákonom. Novotný, ktorý patrí do radu posledne menovaných, už vo svojom úvode k prekladu Epinomidy z r. 1942, str. 10, zdôrazňoval, že „pochybnosti o pravosti Epino-

midy vznikajú väčšinou z toho, že sa Epinomis porovnáva skôr s dialógmi, ktoré Platón napísal v období zrelosti svojich tvorivých síl než so Zákonmi.“ Zároveň podotýka, že „najlepšou obranou pravosti Epinomidy by bol jej dôkladný výklad, ale taký dosiaľ nebol napísaný.“ Podobne sa vyjadruje aj vo svojom diele O Platónovi II, str. 324, že totiž by bol veľmi žiadúci neustranný komentár k tomuto veľmi záhadnému a pritom veľmi dôležitému dialógu. Túto úlohu splnil nakoniec Novotný sám.

Novotného komentované vydanie Platónovej Epinomidy má tri hlavné časti: úvod (Praefatio), grécky text (Textus) a komentár (Commentarii).

Veľmi cenný je už sám úvod, v ktorom Novotný v štyroch kapitolách rozoberá otázku metódy výkladu Epinomidy (De Epinomidis explicandae via ac ratione), obsah a štruktúru tohto dialógu (De Epinomidis argumenta atque structura), príbuznosť Epinomidy so Zákonmi (De Epinomidis cum Legibus cognatione) a na záver píše o postavení a mieste Epinomidy v súbore Platónových spisov (De Epinomidis in corpore Platonis scriptorum condicione ac loco).

Ako metódu stanovil si Novotný zásadu „Platonem ex Platone intellegere“ (pochopiť Platóna z Platóna), metódu čiste filologickú; pre riešenie takéhoto čiastkového problému je to ako základ iste správna metóda, žiadalo by sa však doplniť ju poukazom na to (u Platóna materiálove pekne doložitelnom), že idealizmus či už subjektívny alebo objektívny vedie koniec koncov k náboženstvu, k mystike, čoho výrazným dokladom u Platóna, objektívneho idealistu, je jeho dialóg Epinomis.

Novotný uvádza celkove päť dôkazov (s. 12—13) pre úzku spojitosť Epinomidy so Zákonmi, potvrdzujúcich jej platónsky pôvod; tieto dôkazy sú výsledkom jeho podrobnej interpretácie tohto dialógu v komentári: 1. V Epinomide sa rieši otázka nadhodená v Zákonoch, totiž: akú múdrosť majú dosiahnuť tí, ktorí sa môžu zúčastňovať na onom „nočnom zhromaždení“ stanovenom v Zákonoch; 2. V Epinomide vystupujú tie isté osoby ako v Zákonoch; 3. Na niektorých miestach Epinomidy sa upozorňuje čitateľa na Zákony; 4. V Epinomide sa preberajú a tiež dopĺňajú niektoré hlavné myšlienky prevzaté zo Záko-

nov; 5. Štýlom sa Epinomis taktiež najviac približuje k Zákonom. Ako 6. dôkaz by mohla slúžiť okolnosť, o ktorej som sa zmienil vyššie a na základe ktorej by sa rozborom posledných dialógov dal sledovať postupný príklon Platóna k pytagorejskej mystike čísel.

Závažným dôkazom pre Platónovo autorstvo Epinomidy je konečne aj tá skutočnosť, že v najstarších a najlepších rukopisoch je tento dialóg vždy spolu so Zákonmi. Preto už v staroveku ho niektorí označovali ako XIII. knihu Zákonov. Pravda, už aj v staroveku niektorí pochybovali o Platónovom autorstve tohto dialógu, a to predovšetkým novoplatonik Proklos (V. stor. n. l.). Jeho tvrdenie však stráca na cene tým, že neuznával ani Platónovo autorstvo Ústavy, Zákonov a Listov.

Grécky text je odtlačený podľa známeho Burnetovho vydania Platónových dialógov. Odchýlky od tohto vydania sa uvádzajú na strane 43.

Hlavné ťažisko práce však spočíva vo veľmi rozsiahlom a obsažnom komentári (s. 47—231), v ktorom Novotný dôsledne uplatňuje svoju metódu — totiž porovnáva miesta Epinomidy s miestami iných Platónových dialógov, najmä so Zákonmi.

V malom dodatku (Appendix 232—236) Novotný rozoberá otázku piatich elementov preberaných v Epinomide (De quinque elementis in Epinomide pertractatis). Záver knihy tvorí zoznam odbornej literatúry, vecný index a zoznam gréckych slov vykladaných v komentári.

Aj keď dnes oceňujeme Platónovu filozofiu inak, ako k nej pristupoval Novotný vo svojich starších prácach, najmä v diele O Platónovi, nemožno neuznať jeho zásluhy o správne riešenie čiastkových problémov tzv. platónskej otázky, otázky pravosti toho-ktorého dialógu. Z tohto hľadiska treba preto vyzdvihnúť aj hodnotu a význam tejto práce, napísanej dobrou a jasnou latinčinou, a to z toho dôvodu, aby sa tiež stala prístupnou širokému okruhu zainteresovaných odborníkov v cudzine. Podobne vydal Novotný r. 1930 s obsiahlym latinským komentárom Platónove listy (Platonis epistulae commentariis illustratae, Brno 1930), ktoré si získali veľké uznanie v cudzine. O tom, že sa takéto uznanie dostane aj tejto jeho práci, nemožno pochybovať.

J. Špaňár